

IZDVOJENE EKONOMSKE OSNOVE URBANOG RASTA ZAGREBA I NJEGOVOG OKRUŽENJA – POD UTJECAJEM INDUSTRIJE

Zoran STIPERSKI*

UVOD

U ovom članku težište je stavljeno na razradu odnosa grada i njegove okolice, odnosno odnosa između »starog – ranije formiranog grada« i »okolnog prostora – planiranog za širenje matičnog grada preko satelitskih gradskih naselja«. Naravno ta okolica je agrarni prostor s nekoliko gradskih središta (općinska središta) – budućih satelitskih naselja matičnog grada – uvučen u gradski način života kroz trendove kao što su urbanizacija, industrijalizacija, migracije radne snage itd. Dokle se stiglo u tom procesu promjena nekadašnjeg agrarnog pejzaža pokušat ću prikazati na primjeru Zagreba i njegove okolice.

Pod prostorom grada Zagreba ovdje se podrazumijeva deset gradskih općina (Centar, Črnomerec, Dubrava, Maksimir, Medveščak, Novi Zagreb, Peščenica, Susedgrad, Trešnjevka i Trnje), a u teritoriju Vanjski zagrebački rub četiri općine (Samobor, Sesvete, Velika Gorica i Zaprešić).

INDUSTRIJA KAO FAKTOR DEMOGRAFSKO-EKONOMSKIH PROMJENA U GRADU ZAGREBU

Prije procesa urbanizacije gradovi su bili fizički naglašenije odvojeni od svoje okolice. Međusobni kontakti postojali su u obliku izvora hrane u agrarnoj okolici za grad. Ali u tim kontaktima između grada i sela ostajalo je selo i dalje poljoprivredno ne mijenjajući strukturu zanimanja svojeg stanovništva. Onog trenutka kada su gradovi počeli svoj intenzivniji industrijski razvoj tada su i gradovi, ali i sela, bili podložni bitnim strukturalnim promjenama. Industrija je trebala novu radnu snagu i dobivala je sa sela; tako je počela promjena strukture ruralnih naselja.

U doba prelaska iz manufakturnog načina proizvodnje – potreba za malim brojem zaposlenih – u industrijsku, masovnu, proizvodnju – potreba za velikim brojem zaposlenih – glavna posljedica u industrijskim (gradskim) središtima bilo je intenzivno useljavanje stanovništva što je predstavljalo razvijenost. Uz industrijsku aktivnost ta gradska središta razvijala su i aktivnost tercijarnog sektora (prosvjeta, kultura, znanost, uprava, administracija itd.), što je također pridonijelo porastu stanovništva. U nekim sredinama taj porast stanovništva nije posljedica uspješne ekonomije, već naraslog administrativnog i sličnog »nepotrebnog« aparata, ili izrazito loše stanje u agrarnim područjima zemlje, ili neki drugi nepovoljni razlog. Važno je naglasiti unutar tog fenomena porasta broja stanovnika kao posljedice razvitka industrije da i poslije prestanka daljnjeg razvoja industrije i općenito ekonomskih aktivnosti (što je vidljivo iz visine ukupnog društvenog dohotka), broj stanovnika i dalje raste kao posljedica određene sporosti društvenih gibanja na neke promjene koje u potpunosti mijenjaju situaciju zbog kojih se je ta pojava i započela; postavlja se pitanje o ekonomskoj mogućnosti za kvalitetno održavanje tog »naraslog« grada. Dakle, uz pad prosperitetnosti industrije ne možemo govoriti i o padu važnosti gradova – bivšim dominantnim i prosperitetnim industrijskim središtima – samo ako neprosperitetnu industriju nadomještava prosperitetan, ekonomski opravdan, tercijaran sektor (tab. 1)

* Zoran Stiperski, profesor geografije – postdiplomand CAOP Zagreb.

Rukopis primljen u prosincu 1988. god. Recenzenti dr. Dragutin Feletar, dr. Stanko Žuljić

Tablica 1. Udjel industrije u narodnom dohotku i zaposlenosti u Hrvatskoj, Zagrebu i Vanjskom zagrebačkom rubu od 1961. do 1984. godine

Table 1. Industry share in national income and employment in Croatia, Zagreb and Zagreb outskirts, from 1961.–1984.

	Godina	Udjel industrije u narodnom dohotku	Udjel industrije u zaposlenosti
Hrvatska	1961.	43 %	35 %
	1971.	33 %	37 %
	1981.	34 %	37 %
	1984.	34 %	37 %
Zagreb	1961.	53 %	38 %
	1971.	37 %	37 %
	1981.	34 %	30 %
	1984.	35 %	29 %
Vanjski zagrebački rub	1961.	45 %	57 %
	1971.	44 %	57 %
	1981.	37 %	50 %
	1984.	37 %	49 %

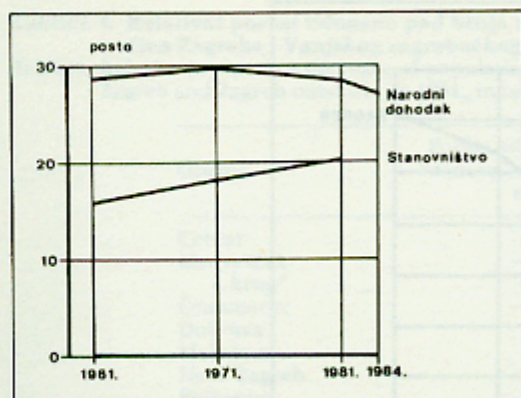
Tablica 2. Odnos stanovništva i zaposlenosti u Hrvatskoj, Zagrebu, Vanjskom zagrebačkom rubu od 1961. do 1984. godine

Table 2. Population and employment ratio in Croatia, Zagreb, Zagreb outskirts, from 1961.–1984.

	Godina	Broj stanovnika na 1 zaposlenog	Broj stanovnika na 1 zaposlenog u industriji
Hrvatska	1961.	4.8	13.7
	1971.	4.4	12.0
	1981.	3.2	9.0
	1984.	3.1	8.7
Zagreb	1961.	2.2	5.8
	1971.	2.3	6.1
	1981.	1.9	6.5
	1984.	2.0	6.8
Vanjski zagrebački rub	1961.	7.4	13.0
	1971.	6.9	12.4
	1981.	5.5	11.0
	1984.	5.9	12.3

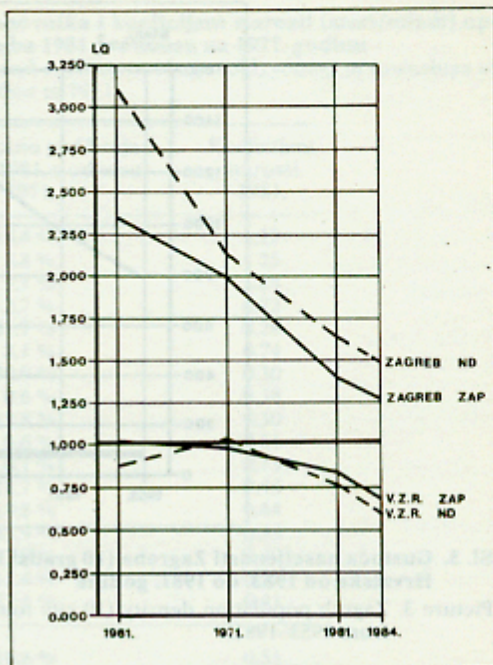
Unutar općih tendencija u industriji primjetan je određen pad važnosti starijih industrijskih središta u korist novih, mlađih središta bez duže industrijske tradicije; u slučaju Zagreba dolazi do jednog ujednačavanja s republičkim prosjekom zbog njegove svojedobno prevelike ekspanzije. Dva su razloga tom ujednačavanju prisutnosti industrije na široj regiji: kao prvo industrija je u početku bila izrazito koncentrirana, ali zbog raspršenosti stanovništva bilo je nužno da dođe i do trenda raspršenosti industrije, a drugi razlog je taj što je sve razvijenija industrija trebala i sve razvijeniji tercijarni sektor. Pošto je tercijarni sektor ekološki ugodniji, ekonomski više isplativ i potrebna mu je veća tradicija, bogatiji industrijski centri su, koliko je to bilo moguće, napuštali industriju, slali je u provinciju (jednostavna industrija dobro prosperira i u provinciji) i tako su gradovi postojali centri tercijarnog sektora.

Pod novo uspostavljenom stvarnošću da postoji grad Zagreb (10 općina) i Vanjski zagrebački rub (4 općine) kao njegov prošireni ili budući dio, zanimljivo je usporediti trend koji egzistira u Hrvatskoj, Zagrebu i Vanjskom zagrebačkom rubu (sl. 1, tab. 2). Zbog opće eko-

Sl. 1. Udjel narodnog dohotka i stanovništva GZO Zagreba u Hrvatskoj za razdoblje 1961-1981 (84).

Picture 1. National income share and population of city townships of Zagreb, in Croatia, for the period of 1961-1981 (84).

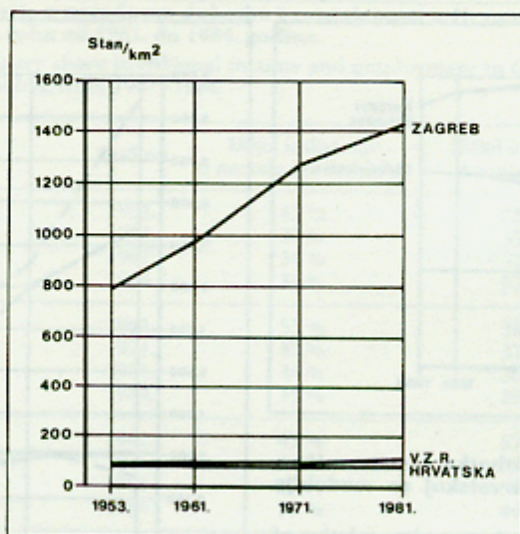

Sl. 2. Razvijenost industrije (zaposleni i narodni dohodak) u Zagrebu (10 općina) i Vanjskom zagrebačkom rubu (4 općine) izraženo lokacijskim kvocjentom - veća cjelina Hrvatska - od 1961. do 1984. godine. (NAPOMENA: Približna projekcija za 1984. godinu.)

Picture 2. Industry development (employed and national income) in Zagreb (10 townships), and in Zagreb outskirts (4 townships), shown by location quotient larger entirety Croatia-from 1961-1984. (Remark: Approximate projection for 1984.)

nomske krize u Jugoslaviji već niz godina (poslije 1979. godine) bilježi se opadanje narodnog dohotka (njegova realna vrijednost izračunata u stalnim cijenama iz 1972. godine), ali kao i uvijek postoje bitne razlike u odstupanjima u intezitetu trenda; u Hrvatskoj pad narodnog dohotka je manji, u Zagrebu veći, a u Vanjskom zagrebačkom rubu najveći (Sl. 2.). S druge pak strane porast stanovništva godinama u Hrvatskoj je nizak, u Zagrebu je nešto veći, a u Vanjskom zagrebačkom rubu je najveći.

Uz postojanje različitih kriterija u određivanju pretežno ruralnih područja i gradskih prostora, u ovom ćemo primjeru uzeti opću gustoću stanovništva (Sl. 3). Jasno je da radi gustoće od preko 800 stanovnika na 1 km² ne može biti u ovim srednjeevropskim uvjetima riječ o agrarnom prostoru. Vidljivo je iz Sl. 3. da Vanjski zagrebački rub ima gustoću vrlo blizu republičkog prosjeka, što govori da je riječ o pretežno ruralnom prostoru (osim općinskih središta koja su manja gradska naselja - zagrebački suburbiji). Agrarna područja su zahvaćena urbanizacijom, pogotovo agrarna područja u neposrednoj okolici gradskih središta kao posljedica emigracije dnevne radne snage. Zbog urbanizacije dotad pretežno ruralnih područja, mnoga naselja gube karakteristike seoskih, a pošto još nisu prevladale gradske karakteristike, proglašavana su mješovitima. Na primjeru općine Samobor kao jedne od četiri općine u Vanjskom zagrebačkom rubu prema popisu stanovništva iz 1981. godine sva naselja uz granicu sa zagrebačkim općinama (unutar 3-6 km) su po tipu mješovitima; a ako se još uspoređi i stupanj opremljenosti njihovih stanova instalacijama (vodovod, kanalizacija, električna struja), što je dobar pokazatelj urbaniziranosti - on iznosi kod svih naselja preko 60 % (gradska opremljenost instalacijama iznosi preko 85 %).

Sl. 3. Gustoća naseljenosti Zagreba (10 gradskih općina), Vanjskog zagrebačkog ruba (4 općine) i Hrvatske od 1953. do 1981. godine

Picture 3. Zagreb population density (10 city townships), Zagreb outskirts (4 townships), and Croatia, from 1953–1981.

Tablica 3. Stanovništvo Zagreba i Vanjskog zagrebačkog ruba od 1953. do 1981. godine. (I) – općine Vanjskog zagrebačkog ruba bez svojih općinskih središta, (Ia) – općinska središta Vanjskog zagrebačkog ruba

Table 3. Zagreb, and Zagreb outskirts population, from 1953–1981. (I) – Townships of Zagreb outskirts, without their centres, (Ia) – Townships centres of Zagreb outskirts

	1953.	%	1961.	%	1971.	%	1981.	%
Zagreb	377 025	77.1	459 464	79.7	602 205	82.1	681 173	79.6
Vanjski zagrebački rub	112 036	22.9	117 405	20.3	131 561	17.9	174 395	20.4
	489 061	100.0	576 867	100.0	733 766	100.0	855 568	100.0
I	98 871	88.2	100 702	85.8	101 509	77.2	110 981	63.6
Ia	13 165	17.8	16 703	14.2	30 052	22.8	63 414	36.4
	112 036	100.0	117 405	100.0	131 561	100.0	174 395	100.0

Prvotan trend gradske rasprostranjenosti stanovništva, gdje se stanovništvo u najvećoj mjeri naseljava u centar grada, a intezitet naseljenosti i atraktivnosti za povećanu naseljenost opada s udaljenošću od centra, zamjenjuje ga trend (toliko karakterističan proces za najrazvijenije gradove Svijeta) odumiranja gradskih centara, te povećavanje stanovništva u neposrednoj okolini grada (Tab. 3.). Mladost i ekspanzija stanovništva gradske periferije je osnovna karakteristika tih dijelova grada; stari već izgrađeni prostor gubi novo mlado stanovništvo za razliku od novoizgrađenih prostora (Tab. 4). U toj ekspanziji za posljednje popisno razdoblje (1971–1981) najizrazitija ekspanzija je u južnom – novom Zagrebu, a manje u

Tablica 4. Relativni porast odnosno pad broja stanovnika i koeficijent starosti (stari/mladi) općina Zagreba i Vanjskog zagrebačkog ruba 1981. u odnosu na 1971. godinu

Table 4. Relative increase or decrease of population and coefficient of age (old/young) of townships of Zagreb and Zagreb outskirts, in 1981., in relation to 1971.

Općine	Porast odnosno pad broja stanovnika 1981. u odnosu na 1971.	Koeficijent starosti 1981.
Centar	- 10.4 %	1.22
Medveščak	- 8.8 %	1.25
1. krug*	- 9.7 %	1.24
Črnomerec	- 2.7 %	0.73
Dubrava	31.7 %	0.29
Maksimir	8.1 %	0.74
Novi Zagreb	70.9 %	0.30
Peščenica	- 0.6 %	0.38
Susedgrad	19.8 %	0.30
Trešnjevka	8.6 %	0.51
Trnje	0.1 %	0.75
2. krug	18.7 %	0.45
Samobor	19.8 %	0.44
Sesvete	45.9 %	0.33
Velika Gorica	47.9 %	0.40
Zaprešić	15.4 %	0.50
3. krug	32.6 %	0.41
Zagreb + Vanjski zagrebački rub	16.6 %	0.51

gradskim - općinskim središtima Vanjskog zagrebačkog ruba (posebno općine Velika Gorica i Sesvete) i u nekim »rubnim« gradskim općinama (općina Dubrava i donekle općina Susedgrad).

DISPERZIJA INDUSTRIJE

Proces preseljavanja industrije iz starijih industrijskih prostora (Zagreb) u nova područja sa slabijom industrijskom koncentracijom počeo je masovnije poslije 1960. godine, a uz to zbiva se intenzivan proces industrijalizacije zagrebačkog prstena.

S obzirom na ukupnu zagrebačku industriju (broj zaposlenih, društveni proizvod), preseljavanje industrije u zagrebačku okolicu manje je važan proces u globalu. Na određen način ta preseljavanja promijenila su urbanističku sliku u zagrebačkoj okolini, te tako postaju jedan pokazatelj budućih kretanja ubiciranja industrije izvan užih gradskih granica (Tab. 5 i 6).

Tablica 5. Godina početka poslovanja ili integracije radnih organizacija pridruženih zagrebačkim industrijskim radnim organizacijama - od 1918. do 1977. godine

Table 5. Start of business year or companies merger into Zagreb industrial companies, from 1918. to 1977.

Općina	do 1918.	19-45	46-50	51-55	56-60	61-65	66-70	71-75	76-77	Ukupno
Samobor	-	-	-	1-	-	3	3	-	-	7
Sesvete	-	-	-	-	2	1	-	-	-	3
Velika Gorica	-	1	-	-	-	1	1	1	1	5
Zaprešić	-	-	-	1	-	2	2	1	1	7
Ukupno	-	1	-	2	2	7	6	2	2	22

Tablica 6. Industrijske radne organizacije prema sjedištu (stanje 1977. godine: I – preseljena cijela tvornica, II – izgrađen novi pogon, III – integrirana, IV – svega.

Table 6. Industrial companies according to their headquarters (situation in 1977.): I – whole factory moved out II – new plant section built up, III – merger, IV – total.

Općina	Radna organizacija										
	Zagrebačka					Matična		Pogon iz druge općine		Ukupno	
	I	II	III	IV	%	Uk.	%	Uk.	%	Uk.	%
Samobor	2	–	5	7	53.8	6	46.2	–	–	13	100
Sesvete	–	–	3	3	33.3	5	55.5	1	11.1	9	100
Velika Gorica	–	3	2	5	62.5	3	37.5	–	–	8	100
Zaprešić	–	5	2	7	87.5	–	–	1	12.5	8	100
UKUPNO	2	8	12	22	57.9	14	36.8	2	5.3	38	100

Tablica 7. Aktivno stanovništvo u glavnim sektorima gospodarskih djelatnosti općine Samobor i naseljima Kerestinec i Novaki 1953, 1961. i 1971. godine

Table 7. Active population in main sectors of economy, in township of Samobor and settlements Kerestinec and Novaki, in 1953., 1961., and 1971.

Općina, naselje	Godina	I	II	III
Općina Samobor	1953.	69 %	23 %	8 %
	1961.	48 %	38 %	14 %
	1971.	34 %	46 %	20 %
Kerestinec	1953.	71 %	23 %	6 %
	1961.	26 %	67 %	7 %
	1971.	15 %	73 %	12 %
Novaki	1953.	74 %	19 %	7 %
	1961.	48 %	39 %	13 %
	1971.	17 %	63 %	20 %

Tablica 8. Mjesto rada zaposlenih stanovnika naselja Novaki i Kerestinec prema popisu 1981. i mjesto stanovanja zaposlenih u preseljenim tvornicama 1986. godine

Table 8. Place of work of employed population in settlements Novaki and Kerestinec, according to 1981. census, and place of residence of employed in moved out factories, in 1986.

Naselje		Naselje	Općina	Republika
Novaki	mjesto rada	18 %	16 %	66 %
	mjesto stanovanja	9 %	52 %	39 %
Kerestinec	mjesto rada	55 %	18 %	27 %
	mjesto stanovanja	14 %	50 %	36 %

Pomoću dva primjera (naselja Kerestinec i Novaki u općini Samobor) razmotrit ćemo utjecaj koji je izvršen preseljavanjem industrijskih pogona iz Zagreba u dotična naselja. Preseljenjem TOP-a iz Zagreba u Kerestinec 1960. godine (tada 523 zaposlena) nastale su velike promjene u ekonomskoj strukturi ovog naselja, dok preseljavanjem dvaju industrijskih pogona (»Interpublic« 1978. i »Zagreb« 1980. godine) u naselje Novaki nisu zabilježene promje-

ne takvog intenziteta. Proces smanjivanja primarnog i povećavanja udjela sekundarnog sektora gospodarskih djelatnosti u zapošljavanju stanovništva u općini Samobor prisutan je u 50- i 60-tim godinama ovog stoljeća (Tab. 7), tako da efekt deagrarizacije u Novakima kao posljedica preseljavanja industrije izostaje; sekundarno stanovništvo Novaka je već prije prošlo zaposlenje izvan svog mjesta (većinom u Zagrebu) (Tab. 8).

NEKE OSOBINE MIGRACIJE RADNE SNAGE

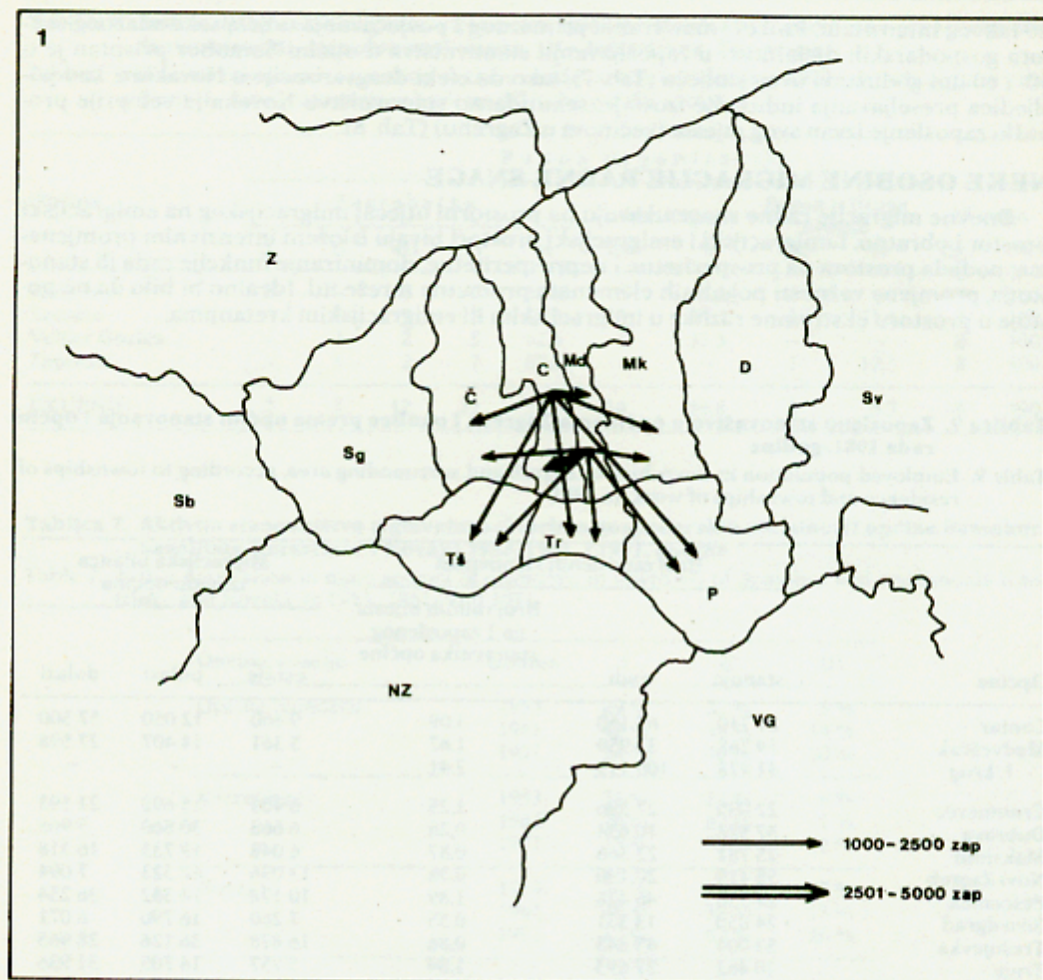
Dnevne migracije radne snage ukazuju na prostorni utjecaj imigracijskog na emigracijski prostor i obratno. I imigracijski i emigracijski prostori bivaju izloženi intenzivnim promjenama; podjela prostora na prosperitetne i neprosperitetne, dominiranje funkcije rada ili stanovanja, promjene važnosti pojedinih elemenata prometne mreže itd. Idealno bi bilo da ne postoje u prostoru ekstremne razlike u imigracijskim ili emigracijskim kretanjima.

Tablica 9. Zaposleno stanovništvo u općinama Zagreba i okolice prema općini stanovanja i općini rada 1981. godine

Table 9. Employed population in townships of Zagreb and surrounding area, according to townships of residence and townships of work, in 1981.

Općine	Broj zaposlenih stanovnika			Migracijska bilanca između općina		
	stanuje	radi	Broj radnih mjesta na 1 zaposlenog stanovnika općine	ostaje	odlazi	dolazi
Centar	21 710	67 160	3.09	9 660	12 050	57 500
Medveščak	19 768	32 959	1.67	5 361	14 407	27 598
1. krug	41 478	100 119	2.41	–	–	–
Črnomerec	22 095	27 596	1.25	6 403	15 692	21 193
Dubrava	37 528	10 634	0.28	6 668	30 860	3 966
Maksimir	25 781	22 366	0.87	6 048	19 733	16 318
Novi Zagreb	55 419	20 190	0.36	13 096	42 323	7 094
Peščenica	24 556	46 428	1.89	10 174	14 382	36 254
Susedgrad	24 050	13 331	0.55	7 260	16 790	6 071
Trešnjevka	53 004	45 843	0.86	16 878	36 126	28 965
Trnje	20 462	37 693	1.84	5 757	14 705	31 936
2. krug	262 895	224 081	0.85	–	–	–
Samobor	19 185	14 279	0.74	12 555	6 630	1 724
Sesvete	18 746	9 559	0.51	8 109	10 637	1 450
Velika Gorica	25 152	15 859	0.63	13 552	11 600	2 307
Zaprešić	13 509	7 628	0.56	6 741	6 768	887
3. krug	76 592	47 325	0.62	–	–	–

Prema podacima iz popisa stanovništva 1981. godine vidljivo je da se mogu odrediti prostori s pretežno stambenom funkcijom i prostori s pretežno funkcijom rada na području grada Zagreba. U samom centru grada kao centru tercijarnog sektora i u prostoru glavne industrijske zone grada (općina Peščenica) funkcija rada je naglašenija (Tab. 9). Vanjski zagrebački rub je prostor koji bi trebao rasteretiti stambene i radne funkcije grada Zagreba, ali još u Vanjskom zagrebačkom rubu većina stanovnika radi u svojoj općini, vrlo mali broj zaposlenih imigrira iz grada u Vanjski zagrebački rub, tako da su i dalje glavne »spavaonice« Novi Zagreb i Dubrava (Tab. 10, Sl. 4). Prvenstveno se osjeća pomanjkanje radnih mjesta u Vanjskom zagrebačkom rubu u vezi s konstatacijom da bi četiri gradska satelita ili suburbija trebala vršiti one funkcije koje su im određene (rasterećenje grada), a druga bitna konstatacija je da praktički ne postoji nikakva migracijska veza između pojedinih suburbija međusobno; izrazita zvjezdasta, a ne kružna komunikacija.

Sl. 4. Glavniji emigracijski smjerovi zaposlenog stanovništva (na općinskoj razini) prema popisu stanovništva 1981. godine.

(NAPOMENA: C = Centar, Č = Črnomerec, D = Dubrava, Mk = Maksimir, Md = Medveščak, NZ = Novi Zagreb, P = Peščenica, Sb = Samobor, Sv = Sesvete, Sg = Susedgrad, Tš = Trešnjevka, Tr = Trnje, VG = Velika Gorica i Z = Zaprešić)

Emigracije zaposlenog stanovništva

1) općine Centar i Medveščak

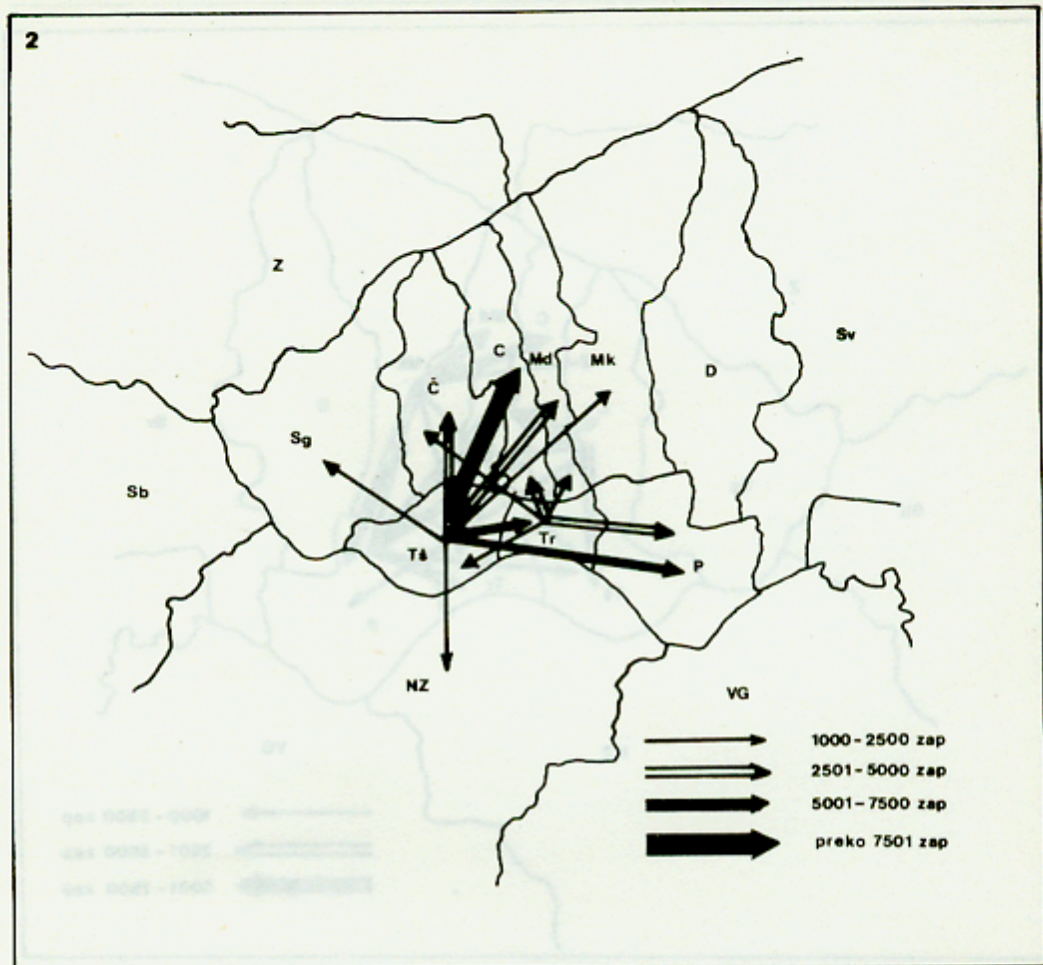
2) općine Trešnjevka i Trnje,

3) općine Črnomerec, Maksimir i Peščenica,

4) općine Dubrava, Novi Zagreb i Susedgrad i

5) općine Samobor (nijedan emigracijski smjer nema taj intenzitet), Sesvete, Velika Gorica i Zaprešić.

(Slijedećih pet crteža)

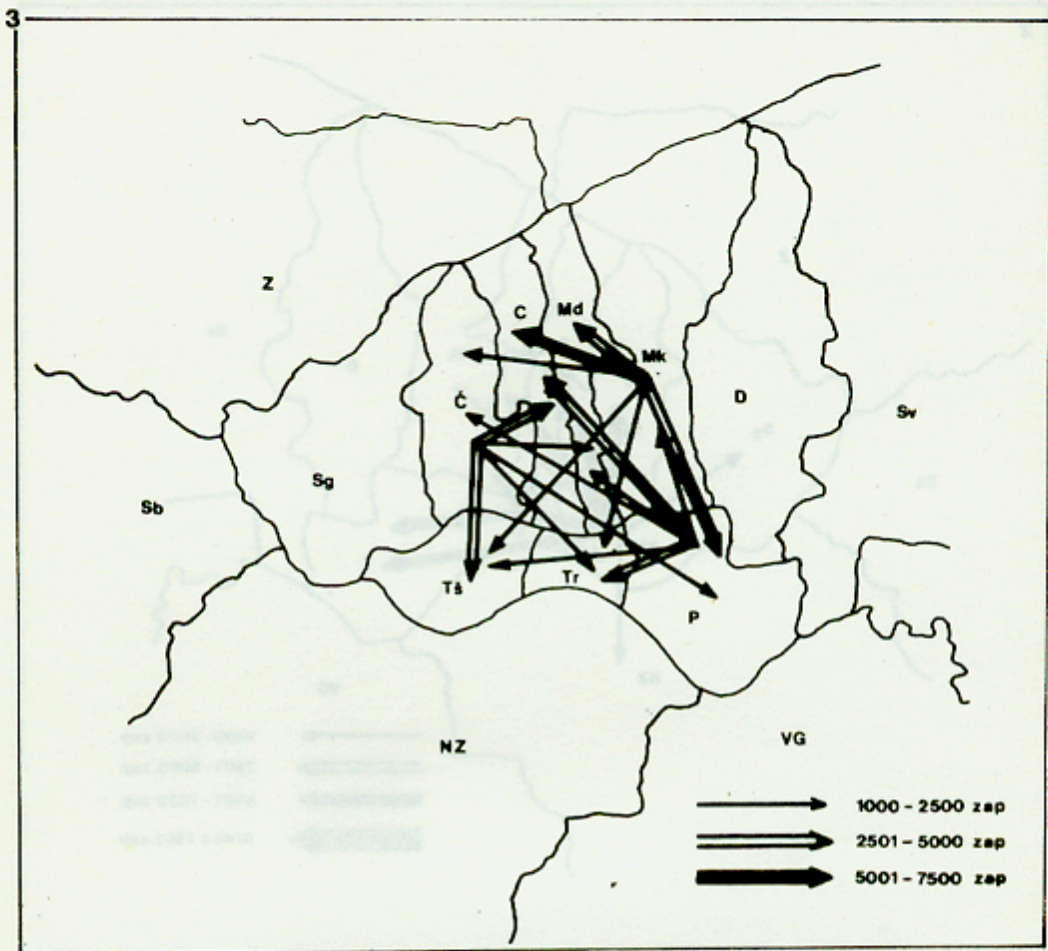

Picture 4. Main emigration directions of employed population (on township level), according to 1981. census.

(Remark: C = Centar, Č = Črnomerec, D = Dubrava, Mk = Maksimir, Md = Medveščak, NZ = Novi Zagreb, P = Peščenica, Sb = Samobor, Sv = Sesvete, Sg = Susedgrad, Tš = Trešnjevka, Tr = Trnje, VG = Velika Gorica and Z = Zaprešić).

Employed population emigrations:

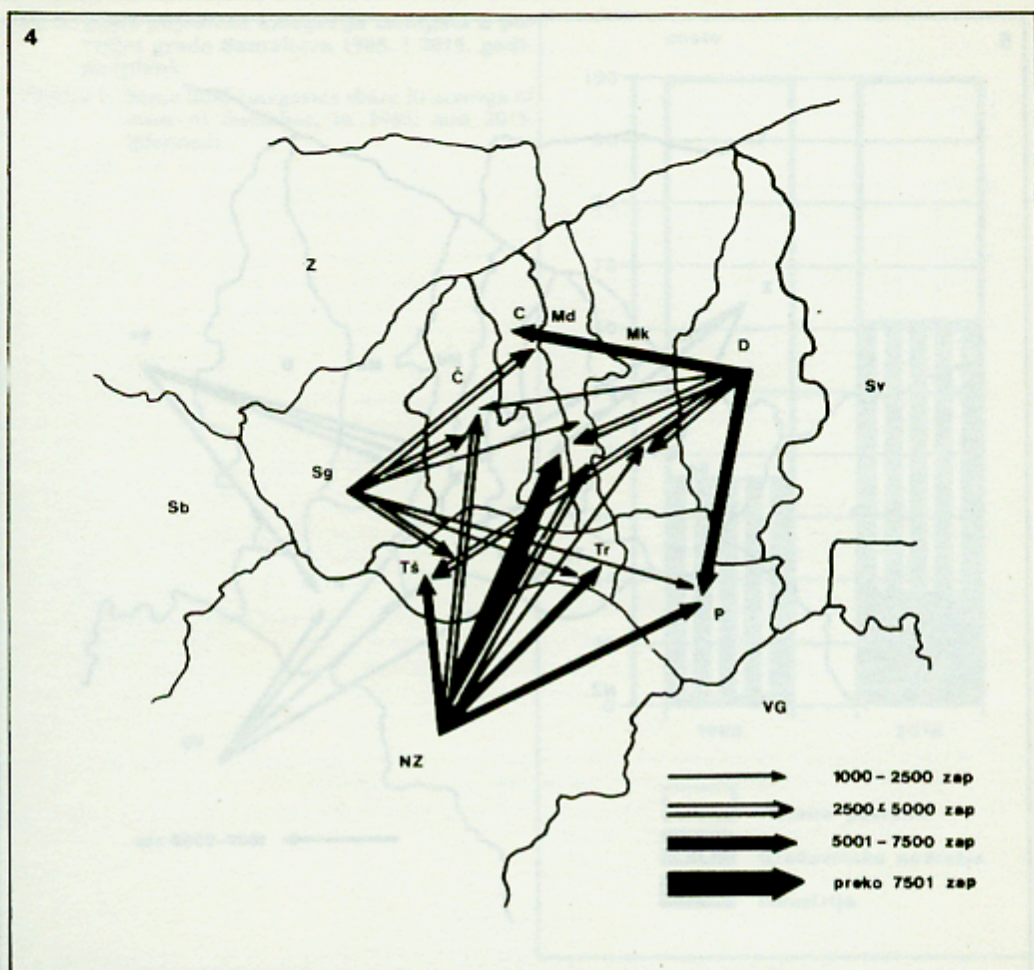
- 1) Townships of Centar and Medveščak
- 2) Townships of Trešnjevka and Trnje
- 3) Townships of Črnomerec, Maksimir and Peščenica
- 4) Townships of Dubrava, Novi Zagreb and Susedgrad
- 5) Townships of Samobor (no emigration direction has such intensity), Sesvete, Velika Gorica and Zaprešić.

Tablica 10. Zaposleno stanovništvo prema mjestu rada 1981. godine (1. krug čine općine Centar i Medveščak, 2. krug čine općine Črnomerec, Dubrava, Maksimir, Novi Zagreb, Peščenica, Susedgrad, Trešnjevka i Trnje, 3. krug čine općine Samobor, Sestre, Velika Gorica i Zaprešić)

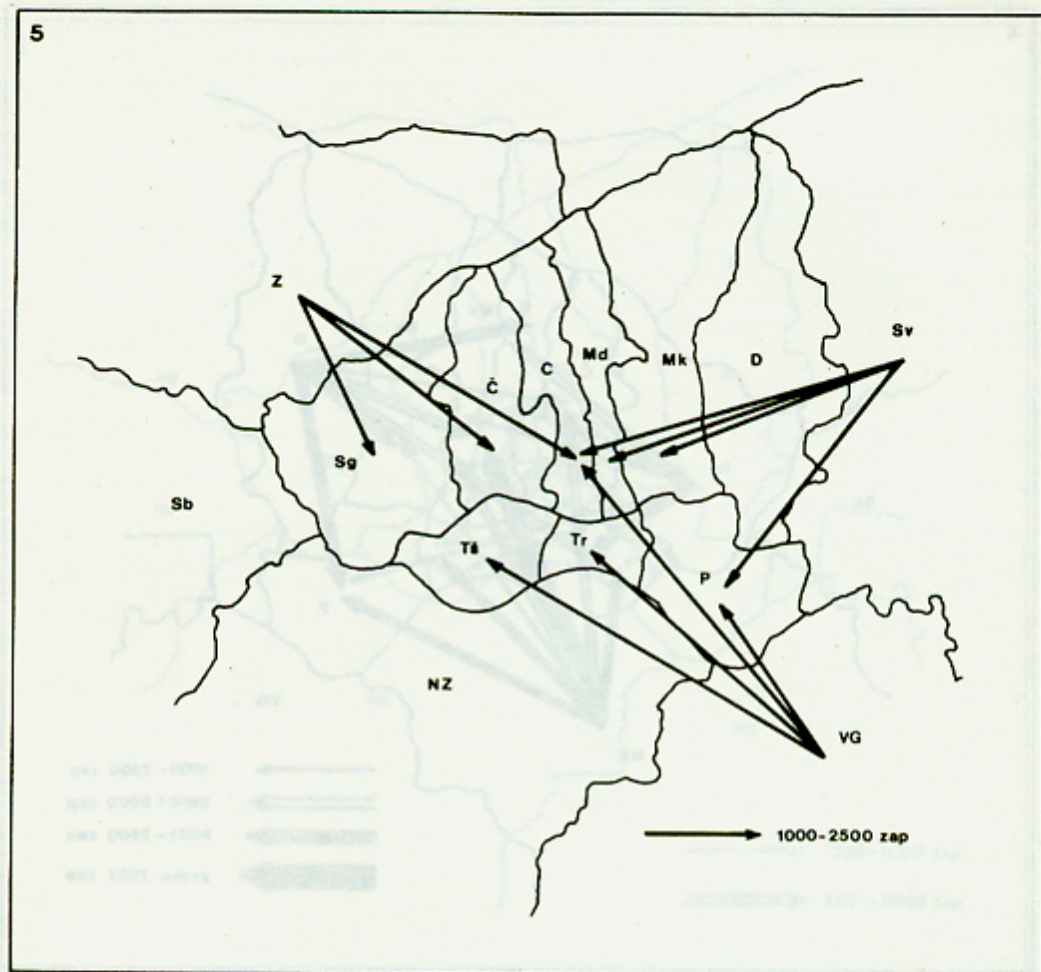
Table 10. Employed population according to place of work, in 1981. (1 circle consists of townships of Centar and Medveščak, 2. circle consists of townships of Črnomerec, Dubrava, Maksimir, Novi Zagreb, Peščenica, Susedgrad, Trešnjevka and Trnje, 3. circle consists of townships of Samobor, Sestre, Velika Gorica and Zaprešić).

	Zaposleno stanovništvo	
	apsolutno	relativno
zaposleno stanovništvo 1. kruga	41 478	100.0 %
radi u svojoj općini	15 021	36.2 %
radi u drugoj općini 1. kruga	7 185	17.3 %
radi u 2. krugu	17 787	42.9 %
radi u 3. krugu	690	1.7 %
radi van Zagreba	751	1.8 %

(Nastavak Tab. 10)

zaposleno stanovništvo 2. kruga	262 895	100,0 %
radi u svojoj općini	72 284	27,5 %
radi u drugoj općini 2. kruga	112 548	42,8 %
radi u 1. krugu	69 328	26,4 %
radi u 3. krugu	5 360	2,0 %
radi van Zagreba	3 375	1,3 %
zaposleno stanovništvo 3. kruga	76 592	100,0 %
radi u svojoj općini	40 957	53,4 %
radi u drugoj općini 3. kruga	318	0,4 %
radi u 1. krugu	8 585	11,2 %
radi u 2. krugu	21 682	28,3 %
radi van Zagreba	4 970	6,4 %

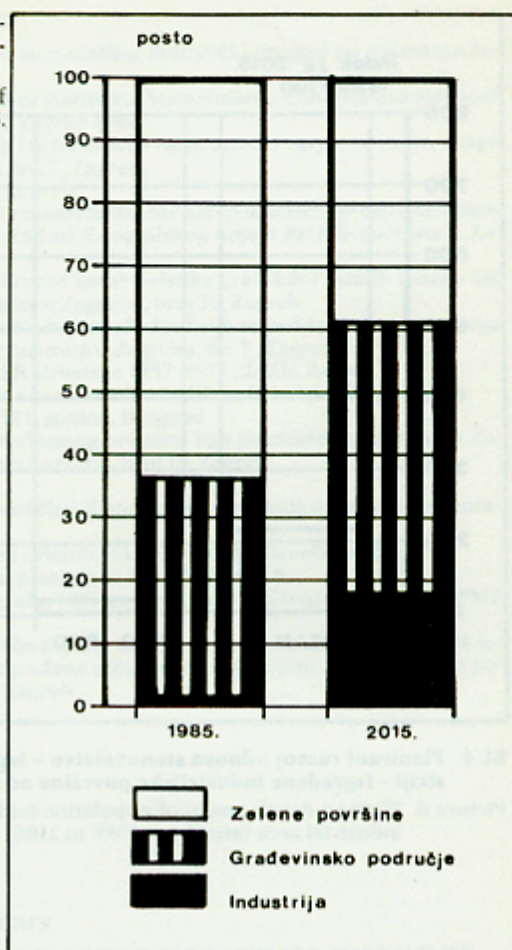
U nekoliko tablica (Tab. 7, 9. i 10) podijelio sam GZO Zagreba (ukupno je 14 općina) u tri kruga. U 1. krugu pripadaju općine Centar i Medveščak kao stare jezgre grada – tu fizionomski dominira izgradnja do završno s II. svjetskim ratom; u 2. krugu općine Črnomerec, Dubrava, Maksimir, Novi Zagreb, Peščenica, Susedgrad, Trešnjevka, i Trnje kao prostori s nešto slobodne površine za izgradnjom koje i fizionomski ne pripadaju u strogi centar grada; osim nekih dijelova općina Črnomerec i Maksimir i u 3. krugu općine Vanjskog zagrebačkog ruba ili vanjskih suburbija – satelita (Samobor, Sesvete, Velika Gorica i Zaprešić) koje su pripale gradu Zagrebu između 1974. i 1981. godine; pretežno ruralne općine s jednim gradskim (općinskim) središtem koje uslijed procesa metropolitanizacije grada Zagreba trebaju rasteretiti, a samim time i proširiti, grad funkcijama stanovanja i rada.

OSVRT NA URBANISTIČKI PLAN ZA 2015. GODINU (donešen 1985. godine)

Na primjeru grada Samobora pokušat ćemo dati osvrt na urbanistički plan za 2015. godinu koji je donešen 1985. godine. Tim urbanističkim planom planiran je gradski prostor za intenzivno povećanje broja stanovnika, a da se zna da je fizički nemoguće proporcionalno povećati gradsko, građevinsko zemljište (Sl. 5). Kako god da se uzme na istoj površini gradskog

Sl. 5. Udjel pojedinih kategorija zemljišta u površini grada Samobora 1985. i 2015. godine (plan).

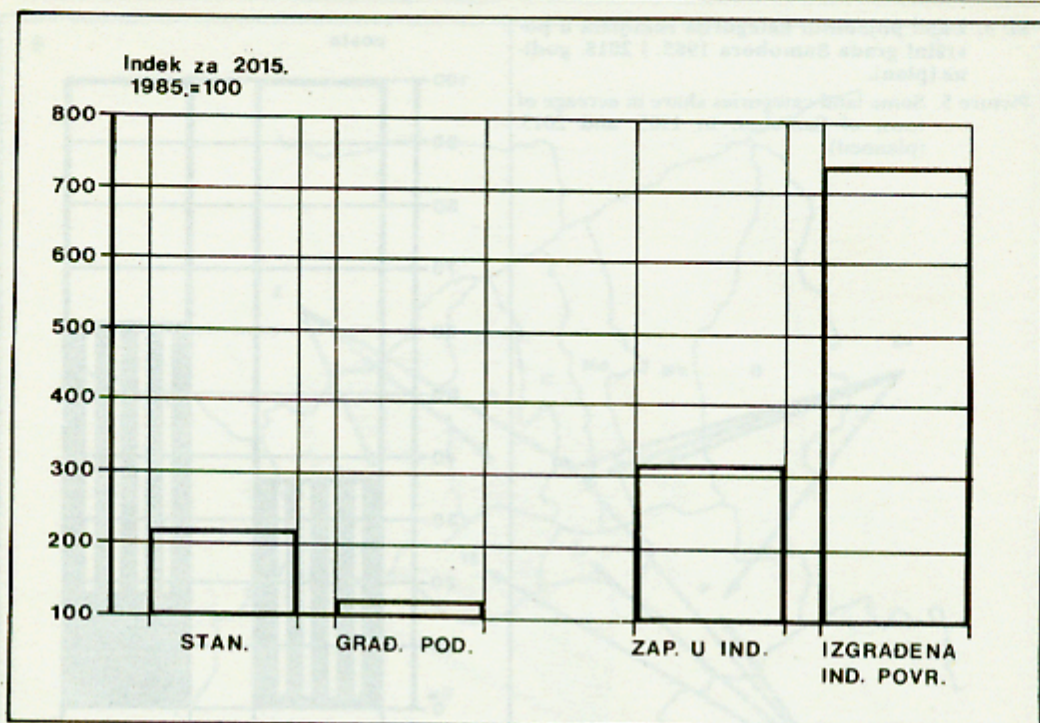
Picture 5. Some land categories share in acreage of town of Samobor, in 1985. and 2015. (planned).

Tablica 11. Projekcija rasporeda stanovništva i zaposlenosti za 2015. godinu po gradskim područjima Zagreba

Table 11. Projection of population and employment, for the year of 2015., according to city areas of Zagreb.

Gradsko područje	Broj stanovnika		Ukupno zaposleni		Broj stanovnika na 1 zaposlenog	
	1981.	2015.	1983.	2015	1981(83).	2015.
Zagreb (10 općina)	657 706	910 000	372 000	487 000	1.8	1.9
Samobor	12 404	27 000	6 000	16 000	2.1	1.7
Sesvete-Sesvetski	28 340	43 000	6 000	13 000	4.7	3.3
Kraljevac	24 834	40 000	6 000	16 000	4.1	2.5
Zaprešić	8 201	20 000	4 200	10 000	2.0	2.0
GZO Zagreb	731 485	1 040 000	395 000	541 000	1.9	1.9

Sl. 6. Planirani razvoj odnosa stanovništvo – izgrađeno građevinsko područje i zaposleni u industriji – izgrađene industrijske površine od 1985. do 2015. godine.

Picture 6. Planned development of population-built up area ratio, and employed in industry – built up industrial area ratio, from 1985. to 2105.

zemljišta (prometnice, stari gradski centar, zelene površine itd.) trebalo bi da živi jedan i pol puta više ljudi (Sl. 6). Ili, primjerice, da je već 1981. godine Samobor na svoj broj stanovnika imao u prosjeku veći broj zaposlenih u industriji nego Zagreb (Samobor na 1 zaposlenog u industriji 3.5 stanovnika, a Zagreb 6.5 stanovnika), tako da želja za uvećavanjem od preko dva puta broja zaposlenih u industriji grada Samobora čini se pretjeranim. Ako bi se kojim slučajem i izgradila ta industrijska zona u Samoboru vjerojatnost da bi ta industrija uskoro bila okružena brojnim stanovništvom naselja Bobovica, Gradna, Lug i Samobor; dobilo bi se slično što se je dobilo i s industrijom u Zagrebu i sličnim velikim industrijskim centrima – isprepletenost brojne industrije i stanovništva.

U tom rasterećivanju ili proširivanju grada Zagreba može se desiti da općinska središta Vanjskog zagrebačkog ruba, inače jedina gradska naselja u Vanjskom zagrebačkom rubu s ograničenom mogućnošću svoje infrastrukture za intenzivno preuzimanje gradskih funkcija, budu prenatrana, a s njihovom prenatrpanošću sam grad neće se previše rasteretiti. Ako se želi kvalitetno proširiti grad, mislim da je potrebno graditi, što je vrlo skupo, nova gradska naselja u Vanjskom zagrebačkom rubu. Na primjeru tablice 11. vidljiva je projekcija brojnosti stanovništva i zaposlenosti u satelitima grada Zagreba. U Zagrebu na 1 zaposlenog okvirno dođe 1.8 stanovnika (slično je i planirano urbanističkim planom za 2015. godinu), dok zagrebački sateliti mogu približno doseći tu koncentraciju zaposlenosti samo za vlastito stanovništvo (ne i za cjelokupno stanovništvo općine), stoji i dalje konstatacija da s tim porastom stanovništva i zaposlenosti zagrebački sateliti neće bitno rasteretiti grad Zagreb, ali će biti izloženi opterećenju kojeg u budućnosti, možda, neće moći nositi.

LITERATURA

1. Centar za ekonomski razvoj grada Zagreba – Zavod za statistiku: Statistički pregled po općinama Zagreba 1985, Zagreb.
2. Centar za ekonomski razvoj grada Zagreba – Zavod za statistiku: Stanovništvo, domaćinstva i stanovi po mjesnim zajednicama (stanje popisa 31. 3. 1981.), Zagreb 1982.
3. Crkvenčić Ivan (1968): Utjecaj industrijalizacije i urbanizacije na prostorni raspored radne snage Hrvatske, Radovi Geografskog Instituta u Zagrebu, Sv. 7., Zagreb.
4. Feletar Dragutin (1984): Industrija Podravine, Zagreb.
5. Feletar Dragutin (1984): Lokacijski kvocijent i regionalni faktor kao pokazatelji prostorne distribucije i trenda razvoja industrije u SR Hrvatskoj. Radovi Geografskog odjela PMF Sveučilišta u Zagrebu, broj 19, Zagreb.
6. Friganović Mladen (1985): Demografsko-strukturne karakteristike gradskih i ostalih naselja SR Hrvatske, Radovi Geografskog odjela PMF Sveučilišta u Zagrebu, broj 20, Zagreb.
7. Friganović Mladen (1968): Neki elementi nesklada između funkcije rada i funkcije stanovanja značajnijih centara Hrvatske, Radovi Geografskog Instituta u Zagrebu, Sv. 7., Zagreb.
8. Korenčić Mirko (1979): Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857–1971., JAZU, Zagreb.
9. Malić Adolf (1981): Centralne funkcije i prometne veze naselja središnje Hrvatske, Zagreb.
10. Popis stanovništva Jugoslavije 1953, 1961, 1971. i 1981. godine, Beograd.
11. Sić Miroslav (1984): Razvoj mreže gradskog autobusnog prometa kao pokazatelj urbanizacije Zagreba, Radovi Geografskog odjela PMF Sveučilišta u Zagrebu, broj 19, Zagreb.
12. Statistički godišnjaci Jugoslavije, Beograd.
13. Stiperski Zoran (1988): Promjene naseljenosti općine Samobor kao posljedica razvoja i rasporeda industrije, Geografski glasnik, broj 50, Zagreb.
14. Urbanistički zavod grada Zagreba (1985): Generalni urbanistički plan grada Samobora, Zagreb.
15. Urbanistički zavod grada Zagreba (1985): Prostorni plan grada Zagreba, Zagreb.
16. Vresk Milan (1984): Metropolitanska regija Zagreba 1981. godine, Radovi Geografskog odjela PMF Sveučilišta u Zagrebu, broj 19, Zagreb.
17. Zavod za katastar i geodetske poslove grada Zagreba (1986): Topografska karta Zagreba 1:10 000, topografsko smanjenje u mjerilo 1:25 000, karte su izgrađene u Zagrebu 1984. godine, ali su konačni podaci ucrtani 1986. godine (za potrebe urbanizma), Zagreb.

Summary

INDUSTRY, AS A FACTOR OF DEMOGRAPHIC-ECONOMIC CHANGES IN ZAGREB – WITH A REVIEW ON CITY PLANNING

by Zoran Stiperski

In this article, the main point is in working out a relation, between City and its surroundings, in fact, a relation between «old, previously formed city», and «surrounding space-planned for centre of town spreading, through suburb settlements».

That surrounding is an agrarian space with several towns-future suburbs of the City. It has been taken to city way of life, through urbanization, industrialization, employment migration, etc.

Before the massive industry development, towns were smaller (there was no need, nor possibilities, for bigger population), and physically (both quantitatively and qualitatively) separated from their surroundings – villages.

With industry development, towns and their industry needed workers, that were coming to towns from villages – that was the beginning of more intensive change of village.

Town possibilities for its own support and spreading its influence on surrounding space, depends on situation in economy (industry, tertiary sector).

When it comes to Zagreb, there is a slow overcoming of gap between concentration of economy, and population.

City of Zagreb surroundings (Zagreb outskirts) as much as possible (moving industry out of town has not been very intensive, equivalent infrastructure not being built up yet, etc) work on unloading the City.

With the new City planning (for the year of 2015.), at least it is my impression, the surrounding townships of Samobor, Sesvete, Velika Gorica and Zaprešić-City of Zagreb suburbs – will be overloaded, and it will not achieve a satisfying unloading of the City of Zagreb itself.